

Δύο λόγια για την παράσταση «Εμείς» της ομάδας «Σημείο Μηδέν»

Δημήτρης Πανταζόπουλος

24/06/2015

Το τριήμερο 5, 6 και 7 Ιούνη ολοκληρώθηκαν για αυτή τη θεατρική περίοδο οι παραστάσεις από την ομάδα «Σημείο Μηδέν», του έργου «Εμείς» του Γιεβγκένι Ζαμιάτιν, στο νέο Χώρο του Θεάτρου Άττις. Οι συντελεστές της παράστασης ανανέωσαν το ραντεβού με το κοινό για το ερχόμενο φθινόπωρο. Αν κάποιος προσπαθούσε σε μία φράση να περιγράψει τα μεγάλα ερωτήματα που γεννά στο θεατή η εν λόγω παράσταση χωρίς δεύτερη σκέψη θα κατέληγε στη φράση «ευτυχία ή ελευθερία» που είναι και ο τίτλος του κειμένου με το οποίο ο σκηνοθέτης της παράστασης, **Σάββας Στρούμπος**, συνόδευσε την έκδοση της θεατρικής διασκευής του μυθιστορήματος του Γιεβγκιένι Ζαμιάτιν [1].

Από μόνο του το γεγονός ότι μία ομάδα επιλέγει να διασκευάσει θεατρικά το εμβληματικό και προφητικό κατά την άποψή μου μυθιστόρημα του Ζαμιάτιν και να το παρουσιάσει σε παγκόσμια πρώτη αποτελεί πρόκληση, στην οποία σαν θεατής οφείλεις να ανταποκριθείς και να σπεύσεις έστω κι από απλή περιέργεια να δεις το αποτέλεσμα του κόπου της ομάδας.

Όμως η ομάδα «Σημείο Μηδέν» με αυτή της τη δουλειά δεν μένει στο προφανές. Η παράσταση του «Εμείς» αποτελεί την πιο ολοκληρωμένη σε όλα τα επίπεδα δουλειά της ομάδας. Ο λόγος που δεν χαρακτηρίζεται με ευκολία ως η καλύτερη δουλειά της ομάδας είναι αφενός για να μην αδικηθούν οι προηγούμενες πολύ καλές παραστάσεις τους, και ειδικά η 2η εκδοχή του «Βούτσεκ», και αφετέρου γιατί πριν προχωρήσει κάποιος σε τέτοιες συγκρίσεις θα ήθελε να την απολαύσει τουλάχιστον ακόμη μία φορά. Εκτός από την καθιερωμένη πια νέα μετάφραση και θεατρική διασκευή του έργου που δείχνει το βάθος στο οποίο η ομάδα ασχολείται με τα έργα που επιλέγει να ανεβάσει, η επιλογή του σκηνικού που παραπέμπει ευθέως στα έργα της Ρώσικης Πρωτοπορίας, το σοβιετικό κονστρουκτιβισμό πιο συγκεκριμένα, αλλά και τη σχολή του

Μπαουχάους, η κατασκευή από τον Δαβίδ Μαλτέζε για άλλη μία φορά μετά την παράσταση «Βούτσεκ» ενός μουσικού οργάνου – καρέκλας, αλλά και η επιλογή των χρωμάτων και τα πρωτότυπα κοστούμια, μεταφέρουν το θεατή στην μελλοντική εποχή που περιγράφει ο Ζαμιάτιν.

Στα θετικά επίσης της παράστασης το γεγονός ενώ φαίνεται αρχικά δύσκολο, ειδικά για κάποιον που δεν έχει διαβάσει το μυθιστόρημα, να παρακολουθήσει τη ροή του κειμένου σε μία θεατρική μεταφορά, η σκηνοθεσία βοηθά το θεατή να παρακολουθήσει και να καταλάβει τον πυρήνα του έργου.

Η επιλογή των συντελεστών της ομάδας εδώ και χρόνια να δουλεύουν σε ένα είδος θεάτρου που κατά κάποιον τρόπο μοιάζει να έχει βγει από τα σπλάχνα της αρχαίας τραγωδίας έρχεται και σχεδόν κουμπώνει απόλυτα στο περιεχόμενο του έργου. Εκτός από τις πολύ καλές ερμηνείες των ηθοποιών που κρατάνε το θεατή προσηλωμένο, είναι φανερό η εξέλιξη της ομάδας και τα νέα στοιχεία που δομούν το χαρακτήρα της, κάνοντας την παράσταση μία φυσική συνέχεια κυρίως της προηγούμενης δουλειάς της («Βούτσεκ», β' εκδοχή).

Το μεγάλο όμως πλεονέκτημα της δουλειάς της ομάδας «Σημείο Μηδέν» είναι ότι αναμετράται με επιτυχία με τα μεγάλα ερωτήματα και τα ζητήματα που θέτει το «Εμείς».

Το έργο Εμείς (γράφηκε το 1921, εκδόθηκε το 1927) εξελίσσεται σε μελλοντικό χρόνο, περίπου 1500 χρόνια από σήμερα, ύστερα από έναν διακοσαετή παγκόσμιο πόλεμο. Στη διάρκεια του πολέμου μεγάλο μέρος του πληθυσμού αφανίζεται, χώρες καταστρέφονται και τα εναπομείναντα κράτη ενσωματώνονται σε μια ολοκληρωτική πολιτεία, το Μονοκράτος. Τον απόλυτο έλεγχο κατέχει ο Ευεργέτης, πρόδρομος του Οργουελικού «Μεγάλου Αδερφού», που συγκεντρώνει στο πρόσωπό του όλες τις μορφές εξουσίας. Οι πολίτες, η ταυτότητα των οποίων καθορίζεται αποκλειστικά από γραμματικούς και αριθμητικούς κώδικες, έχουν οικειοθελώς αποθέσει την ελευθερία τους στα χέρια του Ευεργέτη. Το Μονοκράτος έχει κυριαρχήσει στον κόσμο και μέσω του διαστημόπλοιου «Αφομοιωτής» ετοιμάζεται να επεκταθεί και σε άλλους πλανήτες. Ο έρωτας του D- 503, κατασκευαστή του «Αφομοιωτή», για την I- 330, μια αινιγματική γυναίκα που εμφανίζεται βίαια στη ζωή του, σύντομα τον φέρνει αντιμέτωπο με την αντιστροφή όλων των αξιών που πρέσβευε μέχρι τότε, αλλά και με τον ίδιο

τον (άγνωστο) εαυτό του. Η I-330 εισβάλλει στον κόσμο του Μονοκράτους ως ένας άλλος θεός Διόνυσος, επιδιώκοντας να θυμίσει στους αριθμημένους ότι η φύση του ανθρώπου είναι διπλή: ένστικτα και λογική μαζί. Το να αντιστέκεσαι στο διονυσιακό στοιχείο σημαίνει να καταπνίγεις το ήμισυ της ύπαρξής σου. [2]

Το «Εμείς» είναι ένα έργο που επηρέασε όλους τους μεταγενέστερους δυστοπικούς συγγραφείς παρά το γεγονός ότι δεν έγινε εξίσου γνωστό όπως άλλα έργα στα οποία η επιρροή του είναι πρόδηλη όπως το «1984» του Όργουελ ή ο «Θαυμαστός Καινούριος Κόσμος» του Άλτους Χάξλεϋ, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί κι ένα πρωτοπόρο έργο επιστημονικής φαντασίας.

Ο Ζαμιάτιν με το «Εμείς» συντάσσει ένα λογοτεχνικό μανιφέστο κατά του ολοκληρωτισμού. Παρά το γεγονός ότι ο συγγραφέας διώχθηκε από το σταλινισμό, [3] το «Εμείς» δεν αποτελεί στενή κριτική στην στρέβλωση της οκτωβριανής επανάστασης, και δε θα μπορούσε άλλωστε, αφού γράφτηκε το 1921. Ο Ζαμιάτιν κριτικάρει το μέλλον που βλέπει να έρχεται και είναι ζοφερό, ειδικά αν σκεφτούμε ότι η Ευρώπη είχε μόλις βγει από την κόλαση του 1ου Παγκοσμίου Πολέμου.

Ο Ζαμιάτιν δεν μένει όμως μόνο στη περιγραφή της ακραίας βαρβαρότητας αλλά θέτει τα ερωτήματα που οδηγούν στην ανατροπή της:

I-330: Αγαπητέ μου, είσαι μαθηματικός. Και ακόμη περισσότερο, είσαι φιλόσοφος των μαθηματικών. Πες μου, λοιπόν, ποιος είναι ο τελευταίος αριθμός;

D-503: Ο ποιος; Δεν... δεν καταλαβαίνω. Ποιος τελευταίος αριθμός;

I-330: Να, ο έσχατος, το αποκορύφωμα, ο απόλυτα μεγαλύτερος.

D-503: Μα, I, αυτό είναι ηλίθιο. Αφού το σύνολο των αριθμών είναι άπειρο, πώς μπορεί να υπάρξει τελευταίος;

I-330: Και πώς μπορεί να υπάρξει τελευταία επανάσταση; Δεν υπάρχει. Οι επαναστάσεις είναι άπειρες. Άκου τελευταία! Αυτό είναι για τα παιδιά. Το άπειρο τρομάζει τα παιδιά και τα παιδιά πρέπει να κοιμούνται καλά το βράδυ.[4]

Το μεγάλο ερώτημα που τριβελίζει το μυαλό του θεατή μετά την παράσταση είναι τελικά το «ευτυχία ή ελευθερία». Προσπαθώντας κανείς να το απαντήσει οδηγείται στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει ευτυχία χωρίς ελευθερία και γι' αυτό οι ανθρώπινες κοινωνίες ιστορικά προτίμησαν πολλές φορές να απαρνηθούν τη φαινομενική ευτυχία προς αναζήτηση της ελευθερίας. Αυτή η αναζήτηση περνάει μέσα από «εμείς». Αρκεί το «εμείς» να είναι η πραγματική συλλογικότητα που είναι αποτέλεσμα των συνειδητών επιλογών του κάθε «εγώ» και όχι προϊόν επιβολής μίας βίαιης ομοιομορφίας που εχθρεύεται κάθετι δημιουργικό. Αυτό το συμπέρασμα είναι ίσως και το σημείο επαφής ανάμεσα στη δυστοπία και την ουτοπία.

[1] Η θεατρική διασκευή του έργου «Εμείς» του Γιεβγκένι Ζαμιάτιν μαζί με πρωτότυπα κείμενα γύρω από το έργο κυκλοφορεί σε μετάφραση Δαυίδ Μαλτέζε από τις εκδόσεις Νεφέλη.

[2] Από το πρόγραμμα της παράστασης.

[3] Λίγα λόγια για τον συγγραφέα (από το πρόγραμμα της παράστασης): Ο Γεβγκένι Ιβάνοβιτς Ζαμιάτιν (1884-1937) γεννήθηκε στο Λεμπεντιάν, 300 χιλιόμετρα νότια της Μόσχας, από πατέρα ιερέα – δάσκαλο και μητέρα μουσικό. Σπούδασε μηχανικός αεροσκαφών στην Αγία Πετρούπολη, αλλά έγινε ευρύτερα γνωστός μέσα από το λογοτεχνικό του έργο. Θεωρείται ένας από τους σπουδαιότερους συγγραφείς της μετα-επαναστατικής περιόδου της Ρωσίας και εμπνευστής του «δυστοπικού» μυθιστορήματος. Συνελήφθη κατά τη διάρκεια της Επανάστασης το 1905 και εξορίστηκε, όμως επέστρεψε παράνομα στην Πετρούπολη έως το 1906, οπότε έφυγε στη Φιλανδία για να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Συνελήφθη και εξορίστηκε για δεύτερη φορά το 1911, αλλά πήρε αμνηστία το 1913. Μολονότι υπήρξε στρατευμένο μέλος των Μπολσεβίκων και υποστήριξε αρχικά την Οκτωβριανή Επανάσταση, εν συνεχεία αντιτάχθηκε στο σύστημα λογοκρισίας που εφαρμόστηκε. Το 1931 ζήτησε με επιστολή του στον Στάλιν να του επιτραπεί η έξοδος από τη Ρωσία, η οποία επετεύχθη κατόπιν μεσολάβησης του Μαξίμ Γκόργκι. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του τα πέρασε στο Παρίσι, όπου συνεργάστηκε με τον σκηνοθέτη Ζαν Ρενουάρ στη συγγραφή του σεναρίου της ταινίας «Les Bas-Fonds». Πέθανε το 1937, σε ηλικία 53 χρονών.

[4] Απόσπασμα του έργου από το πρόγραμμα της παράστασης.